

Listopadové dění po 25 letech

V činnosti Ústavu pro studium totalitních režimů je listopad tradičně nejintenzivnější měsíc. Zčásti je to dáno zájmem veřejnosti, která právě od něj očekává připomínání událostí roku 1989 (dokonce jsme byli dotazováni, proč nechceme být hlavním organizátorem vzpomínkových akcí v celém Česku). Zároveň se sešlo více akcí nevázaných na výročí, a tak byly týdny, kdy jsme na některou z nich zvali prakticky denně.

Za zmínku ovšem stojí, že zdaleka ne vše, čím ÚSTR přispěl k 25. výročí 17. listopadu, mělo jasné ohraničenou podobu. Už od letních měsíců se ozývala různá internetová média s požadavkem převzít z našich stránek nejrozdílnější materiály, zejména fotografie a videa. Zájem o texty byl deklarován méně, což je však dáno tím, že v tomto případě mnozí necítí potřebu žádat o povolení: text více či méně upraví, změni titulky či mezititulky a pořídí si takto „svůj“ internetový projekt. Na webu tak můžeme pročitat desítky příspěvků k listopadovému výročí, jejichž pramenem jsou – přiznaně i nepřiznaně – texty pracovníků našeho ústavu.

Především jsme ale uspořádali několik větších akcí. Už od 7. listopadu na piazzettě Národního divadla a pak od 24. listopadu na pražském náměstí Jiřího z Poděbrad byla k vidění venkovní výstava *Rok 1989*. Měla ambiciózní cíl: zasadit přelomové události roku 1989 do kontextu střední Evropy. Tím by se také měla lišit od většiny ostatních. Zatímco v minulých letech se objevily mnohé reflexe i vzpomínky na nejrůznější aspekty 17. listopadu 1989, tentokrát se autoři soustředili právě na kontext. Na jedné straně chtěli zachytit aktuální pohled na události roku 1989, a to ve vzájemném srovnání Maďarska, Polska, Československa a Německé demokratické republiky. Vycházeli z postřehu, že Listopad je častou záminkou k různým průzkumům, které porovnávají, zda se tehdy žilo lépe než dnes (především po materiální stránce), a dávají

průchod nostalgickému vzpomínání. K tomu však připojili příběhy odvážných bojovníků proti režimu – opět ve zmíněných čtyřech zemích.

Mezi tradičním způsobem vzpomínání na listopad 1989 a osudy statečných, kteří se tehdejšímu režimu postavili, vzniká jisté napětí. Podle slov Ondřeje Matějky, jednoho z kurátorů výstavy, to byl záměr: *Listopad je pro mnoho lidí vítaná příležitost připomínat si minulou dobu, samozřejmě s patřičnou nostalgií. V Německu se užilo slovo ostalgie – „vzpomínání na východ“. Dnes tam můžete pozorovat obrovský nárůst různých malých muzeí, kde se vystavují všechny možné předměty všednodenního života z doby NDR. Je o ně obrovský zájem, pro mnoho lidí je to skoro jakási terapie, jakési „lázne“, ve kterých jako by se mohli dotknout něčeho ze své identity. U nás ostatně také roste potřeba připomínat si tuto dobu, ideálně u normalizačních filmů či seriálů. Česká společnost se od roku 1989 hodně proměnila a pro mnoho lidí je výsledkem podivná směs skepse, pesimismu a ztráty identity. To je ovšem jen jedna poloha, kterou se výstava snaží reflektovat. Na druhé straně stojí pamětníci, kteří se s režimem nesmířili, ale aktivně proti němu vystoupili.*

Osobnosti, které výstava představuje, byly zároveň nominovány na prestižní evropské Ceny Paměti národa. Jsou mezi nimi i čtyři Češi – bývalá politická vězenkyně Julie Hrušková, učitelka Dana Vargová, která protirežimní aktivity dokázala spojit s péčí o postiženého syna, Rudolf Bereza, signatář Charty 77 a iniciátor dopisu „moravských dělníků“ Gustavu Husákovi, a Juliána Lápková, která nezištně pomáhala mukulům v uranových dolech.

Na přípravě výstavy se podíleli kurátoři Ondřej Matějka (ÚSTR) a Michal Stehlík (Filozofická fakulta UK) a autoři Petr Blažek, Eva Kubátová, Libor Svoboda (všichni ÚSTR) a Petr Nosálek (Post Bellum). Svůj prostor pro ni ochotně poskytlo Národní divadlo na piazzettě a městská část Praha 3 na náměstí Jiřího z Poděbrad. S Prahou 3 právě tato výstava zahájila novou éru intenzivnější spolupráce.

Vzhledem k tomu, že na sváteční den 17. listopadu se chystaly různé vzpomínkové či slavnostní akce mnoha pořadatelů, zaměřil se Ústav pro studium totalitních režimů na datum dřívější. Už 13. listopadu se tedy konala konference *Kontexty 17. listopadu 1989*. Navazovala na tra-

Výstava *Rok 1989* na piazzettě Národního divadla

Foto: Přemysl Fialka

Jiří Stránský a Jan Urban při debatě na konferenci Kontexty 17. listopadu 1989

Foto: Přemysl Fialka

diční spolupráci ÚSTR a Filozofické fakulty UK a odehrála se ve velké fakultní aule. Mezi moderátory jejich tří bloků byli ředitel ÚSTR Zdeněk Hazdra a bývalý děkan FF UK Michal Stehlík. Záštitu nad ní převzal předseda Poslanecké sněmovny Jan Hamáček, kterého při zahájení zastoupil místopředseda sněmovny Petr Gazdík, a konferenci spolu s ním zahájili děkanka FF UK Mirjam Friedlová a Zdeněk Hazdra.

Hlavním cílem konference bylo ohlédnout se čtvrtstoletí po zlomových událostech roku 1989 za tehdejší situací, a to opět v souvislostech. Právě důraz na kontext – stejně jako u výstavy *Rok 1989* – je specifičností tohoto ohlédnutí. Proto aktéři logicky připomněli roli Sovětského svazu a tamní přestavby a popsali situaci v Polsku, která byla velkou inspirací pro ostatní sovětské satelity, stejně jako dramatické osudy východoněmeckých občanů, jejichž hromadné útoky od léta do podzimu 1989 na Západ dal celému světu signál, že se komunistický režim hroutí. Pro český pohled pak bylo bezesporu důležité srovnání se stavem slovenské společnosti a vědomí rozdílů mezi oběma částmi tehdy společného státního celku.

Snaze o co neplastičtější pohled také odpovídalo rozvržení jednot-

livých konferenčních bloků. První z nich se zaměřil na události v Československu. Ve druhém se účastníci soustředili na zhodnocení příčin pádu komunistického režimu jak u nás, tak v dalších zemích střední Evropy. V závěrečné, publicisticky laděné části šlo o pokus zhodnotit následný transformační proces a odpovědět na otázku, kam dospěly postkomunistické společnosti od listopadového dějinného zlomu.

Významná byla účast zahraničních hostů: Peter Jašek, vědecko-výzkumný pracovník Ústavu paměti národa v Bratislavě, mluvil o pádu komunistického režimu na Slovensku, Pawel Ukielski, odborný asistent Institutu politologických studií Polské akademie věd a nově též místopředseda Ústavu národní paměti, připomněl, jak naši sametovou revoluci ovlivnilo dění v Polsku a Maďarsku. Mezinárodní pohled přinesl i Paul Gradwohl, který řídí Centrum francouzské civilizace a frankofonních studií na univerzitě ve Varšavě, a Benita Blessing, historička vídeňské univerzity, zaměřená na dění v NDR.

Osobně laděná byla vystoupení účastníků závěrečného panelu, kteří nejsou profesionálními historiky. Spisovatel Jiří Stránský zdůraznil, že dění v současné společnosti stále

ovlivňují lidé se špatným svědomím. Novinář Jan Urban mluvil přímo o katastrofálním selhání elit a o tom, že demokracii a právo vytlačuje téměř univerzální podplacitelnost všech všemi. Profesor ekonomie Lubomír Mlčoch se připojil k názoru, že ekonomie se stala vševládnou. *Neděli světíme u obrazovek, na nichž probíhají půtky o peníze a o moc – a o moc zase kvůli penězům. Je to kultura, která teď vládne. Ale nenamlouvejme si, že je to jenom český problém.*

Na konferenci pak navázala slavnost, na které byly předány Ceny Václava Bendy. Cenu, spojenou s pamětní medailí „Za svobodu a demokracii“, udílel Ústav pro studium totalitních režimů letos už pošesté. Komise, kterou vedl Libor Svoboda (dále ve složení Milan Bárta, Tomáš Bursík, Adam Hradilek, Michal Hroza, Juraj Kalina, Ondřej Matějka a Stanislava Vodičková), nominovala i letos sedmáct osobností. Jeden z oceněných tentokrát po jistém váhání cenu odmítl, připadala mu příliš zpolitizovaná.

Opět se ovšem ukázalo, jak rozdílné mohou být osudy těch, kteří „sehráli významnou roli v boji za obnovu svobody a demokracie Československé republiky v letech nesvobody (1938–1945) či komunistické totalitní moci (1948–1989)“: na jedné straně 87letý významný filozof Ladislav Hejdaňek, jeden z prvních chartistů, na druhé straně prodavačka Renata Soukupová, která se s minulým režimem utkala ve svých 18 letech. Na jedné straně Jiří Sedmík popravený nacisty, na druhé straně Adolf Kajpr, který zemřel po dvou infarktech v komunistickém vězení. Polovina z šestnácti oceněných dostala cenu in memoriam a jen tři si ji mohli převzít osobně.

Slavnostní akt byl velmi prostý: ke každému jménu zazněl stručný životní příběh (medailonky jsou dostupné na <http://www.ustrcr.cz/cs/slavnostni-predani-ceny-vaclava-bendy-2014>) a na čelní stěnu sálu se promítla fotografie oceněného. Ceremoniál tak oživil silné okamžiky v životě oceněných, pro některé z účastníků byl zpřítomněním nejváženějších, mnohdy bohužel již nežijících členů rodiny.

Slavnostní udílení Cen Paměti národa v Národním divadle. Tomáš Halík s Danou Vargovou, jednou z oceněných.
Foto: Lukáš Žentel

V roli hostitele v reprezentačních prostorách Brožíkovy síně Staroměstské radnice byl náměstek pražského primátora Jiří Nouza. Ředitel ÚSTR Zdeněk Hazdra, který spolu s ním ceny předával, vyzdvihl aktuální odkaz, který v sobě nesou příběhy jednotlivých oceněných: *Byli lidé, kteří neobstáli. Ale stále nepřestávám žasnout, s kolika statečnými se ještě můžeme setkat. Spolu s tím se ovšem vždycky objevuje otázka: Známe jejich příběhy dostatečně? Jsou nám inspirací? Měly by být. Naše přítomnost, kterou s nadějí nazýváme demokracií, velmi naléhavě potřebuje občany činné, zá-*

sadové a odvážné. Současná doba nás vystavuje jiným zkouškám, ale – jak se zejména v posledním čase ukazuje – principiálně jsou vlastně podobné. Příklady odvážných lidí z nedávné minulosti jsou aktuální i pro nás.

K velmi pěkné atmosféře slavnostního večera přispěl legendární Spirituál kvintet trefným a překvapivě pestrým výběrem písní, ve kterých se akcentuje svoboda a odvaha.

ÚSTR měl ovšem větší či menší podíl také na akcích pořádaných jinými institucemi. Bylo to zejména slavnostní udílení Cen Paměti národa v Národním divadle (partnerský

projekt Post Bellum a ÚSTR), vysílané přímým přenosem v České televizi 17. listopadu. Podpořili jsme také „geocachingovou hru plnou příběhů“ v projektu *Sametky*, který k výročí listopadu 89 připravila Česká rada dětí a mládeže. A zvláštní zmínku zasluhují i vzdělávací aktivity v Sametovém centru, například vzdělávací instalace *Vlny. Občanské aktivity před rokem 89*, a dále cyklus seminářů pro učitele a cyklus přednášek pro veřejnost s tématy vázanými k listopadovému výročí.

Pavel Ryjáček

Cenou Václava Bendy a pamětní medailí Za svobodu a demokracii 2014 byli poctěni:

Ladislav Hejdánek (1927)
filozof, jeden z prvních mluvčích Charty 77, emeritní profesor Evangelické teologické fakulty UK
Alois Janáček (1900–1967)
in memoriam, projektant, poslanec, politický vězeň
Miroslav Jasiński (1960)
polský kunsthistorik a disident, spoluzakladatel Polsko-československé solidarity, politik a diplomat
P. Adolf Kajpr (1902–1959)
in memoriam, katolický kněz, docent filozofie, publicista, vězeň nacistického i komunistického režimu

Marie Kaplanová (1928–2014)
in memoriam, katolická intelektuálka, organizátorka ekumenického dění, spoluzakladatelka obecně prospěšných společností
Elzbieta Ledererová (1932)
překladatelka, signatářka Charty 77, spoluzakladatelka Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných
Jindřich Pokorný (1927–2014)
in memoriam, překladatel, editor a spisovatel, literární historik a esejista, činná postava samizdatu

František Polák (1889–1971)
in memoriam, advokát, bojovník za lidská práva, hrdina I., II. i III. odboje
Petr Příhoda (1939–2014)
in memoriam, psychiatr, křesťanský pedagog a publicista

Jiří Sedmík (1893–1942)
in memoriam, legionář, diplomat,
politik, svobodný zednář,
protinacistický odbojář
Jarmila Stibicová (1933)
učitelka, signatářka Charty 77,
bojovnice proti komunistickému
režimu

Renata Soukupová (1971)
prodavačka, protirežimní
aktivistka
Jaroslav Suk (1948), překladatel
a lingvista, signatář Charty 77,
činná postava samizdatu
Anton Tomík (1932), technik,
vězeň komunistického režimu

Branislav Tvarožek (1925)
elektrikář, bojovník proti nacismu,
komunistický politický vězeň
P. Josef Heřman Tyl (1914–1993)
in memoriam, duchovní, převor
kláštera Teplá u Mariánských
Lázní, vězeň nacistického
i komunistického režimu.

Cenu Václava Bendy přebírají z rukou ředitele ÚSTR Zdeňka Hazdry a náměstka pražského primátora Jiřího Nouzy Jarmila Stibicová, signatářka Charty 77, a Anton Tomík, vězeň komunistického režimu
Foto: Přemysl Fialka

Ivana DENČEVOVÁ – Michal STEHLÍK a kol.

Fenomén Karel Kryl

Radioservis, Praha 2014, 158 s.

Dvoji kulaté výročí, narození i úmrtí (1944, resp. 1994) Karla Kryla připomíná publikace autorské dvojice Ivana Denčevová – Michal Stehlík. „Fenomén“ Karel Kryl je tu prezentován sérií textů dramaturgicky dělených na dvě části. Rozhovory s přáteli, kolegy či obdivovateli zvěčnělého barda jsou tou první, druhou pak tvoří studie objasňující (či mající objasnit) dobu, ve které Karel Kryl tvořil, a celkový dosah jeho díla.

Kniha vychází z cyklu pořadů, které vysílal v letošním roce Český rozhlas, proto ji ostatně také vydal Radioservis.

Karel Kryl je legenda, a kdo ho nechce znát jen prostřednictvím jeho

písní a dalších děl, měl by sáhnout i po této knize, v níž ho postupně představují jeho „objevitel“ Miloš Zapletal, po něm hudební kritik a publicista Jiří Černý, který Kryla „nalodil“ na vlny rádia, o Krylově exilové éře v Mnichově a v Rádiu Svobodná Evropa mluví v dvojrozhovoru Lída a Josef Rakušanovi a jeho další exilový přítel Stanislav Gilan, o tom, že to byl právě Karel Kryl, kdo ji přinutil nahrávat své písně, vzpomíná Dáša Vokatá a sexteto rozhovorů uzavírá ten s Vojtěchem Klimtem, předsedou Krylova fanklubu. Všechny rozhovory jsou navíc vybaveny jakýmsi „poznámkami ve vzduchu“, které méně znalému čtenáři napoví, kdyko-

liv se hovor stočí na příliš konkrétní nebo méně známá témata.

Druhou část knihy zahajuje studie Michala Stehlíka *Karel Kryl a jeho doba*, jakýsi „rychloprůřez“ padesáti lety zpěvákova života. Následuje vhléd do „vztahu“ Státní bezpečnosti ke Karlu Krylovi z pera Terezy Pavlíčkové.

Karel Kryl písničkář je název textu hudebního publicisty Aleše Opekara a hodnocení „mistra díla“ uzavírá pohled na jeho poezii v textu *Prokletý poeta dokonalé formy* autora Jana Petříčka.

Kniha není vědeckou publikací ani klasickým životopisem, je ale dobrou připomínkou „prcka s kytarou“, co už tu dvacet let citelně chybí.

Jan Hanzlík

